

Розділ 5

Екологічний маркетинг та менеджмент

УДК 332.145(502.35+338.48)

Харічков Сергій Костянтинович,

д.е.н., професор, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України;

Дишловий Ігор Миколайович,

к.е.н., докторант Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України;

Нездоймінов Сергій Георгійович,

*к.е.н., старший викладач кафедри економіки та управління туризмом
Одеського державного економічного університету*

РЕГІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

У статті розглядаються проблеми застосування програмно-цільового методу щодо поступового розвитку туристично-рекреаційного регіону. У результаті обґрунтування методів розроблення цільової програми розвитку сфери рекреації та туризму запропоновано шляхи вирішення проблемних питань соціально-економічного управління туристично-рекреаційним комплексом регіону.

Ключові слова: програмно-цільовий метод, управління розвитком, сфера рекреації та туризму регіону.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Необхідність і достатність виділення регіону як об'єкта дослідження, в рамках якого можливе розроблення програми розвитку рекреації та туризму, обумовлюється такими обставинами. По-перше, програмні документи, що розробляються для загальнодержавного рівня, передбачають лише планування і виконання рамкових умов для розвитку рекреації та туризму незалежно від специфіки конкретної території. По-друге, на рівні регіональних та муніципальних утворень, планування розвитку рекреації та туризму і формування відповідних програм обмежені потенціалом даної території – організаційним, кадровим, фінансовим та ін. Крім того, в межах регіону діють єдині для всіх місцевих утворень, що входять до нього, інституційні умови, що визначають форми розвитку рекреації та туризму. Тому надзвичайно актуальним є завдання вирішення проблемних питань щодо оптимізації процесу програмування та управління розвитком рекреаційно-туристичних регіонів в умовах ринкових перетворень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблематика привернула увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Однак аналіз взаємозв'язку між плануванням, програмуванням та отриманими результатами розвитку рекреації та туризму в регіонах

доводить, що у цій сфері є чимало проблем, які **потребують наукових та прикладних досліджень та рішень** [1, 2, 3, 4].

Мета статті полягає у визначенні сучасних наукових підходів щодо застосування методів цільового програмування та виміру ефективності регіональних програм розвитку туристично-рекреаційних територій і пошуку шляхів вирішення актуальних проблем у сфері управління туристично-рекреаційним комплексом.

Виклад основного матеріалу. Як показали дослідження сучасних поглядів науковців при застосуванні програмно-цільового методу в основу процесу планування має бути покладено визначення й постановка цілей і лише потім вибираються шляхи їхнього досягнення [5]. Тому використання цього методу в управлінні розвитком рекреаційно-туристичного регіону передбачає, перш за все, визначення цілей розвитку рекреаційно-туристичної сфери в регіоні. Загальною метою розвитку рекреації та туризму як сфери економіки регіону є підвищення прибутковості цього виду діяльності. Відмітимо, що в сучасному світі система «рекреаційно-туристичний регіон» складається із взаємозв'язаних підсистем і елементів, які споживають ресурси і виробляють в результаті рекреаційно-туристський продукт, що розглядається як сукупність речових (предмети споживання) і нематеріальних (послуги) споживчих вартостей, необхідних для повного задоволення потреб рекреанта чи туриста, що виникли в період його подорожі, і викликаних саме цією подорожжю. У кожному конкретному регіоні рекреаційно-туристичний продукт своєрідний, тому його доцільно виділяти як системоутворювальний чинник. Ефективність функціонування рекреаційно-туристичного регіону оцінюється рівнем конкурентоспроможності регіонального рекреаційно-туристичного продукту в рамках національного і світового ринків. Під конкурентоспроможністю рекреаційно-туристичного продукту нами розуміється його здатність забезпечувати відносно високу прибутковість на вкладений капітал при стійкому використанні ресурсів, постійній орієнтації на попит, що змінюється, збереженні і поліпшенні позиції на ринку щодо конкурентів. Таким чином, певний рівень конкурентоспроможності регіонального рекреаційно-туристичного продукту можна розглядати як мету функціонування системи «рекреаційно-туристичний регіон» [6]. Рекреаційно-туристичний регіон як система є певною впорядкованістю компонентів, функціонування яких об'єднане системоутворювальним чинником – конкурентоспроможним регіональним рекреаційно-туристичним продуктом. Отже, в теоретично-прикладному сенсі модель формування конкурентоспроможного рекреаційно-туристичного продукту може розглядатися, у свою чергу, як система, що складається з низки підсистем, яку ми наводимо на рис.1.

Реалізація регіонального рекреаційно-туристичного продукту також розглядається як системний процес. Тією підсистемою, що пов'язує все інше у систему, є споживчий ринок, стан якого може змінюватися під впливом зовнішнього і внутрішнього середовища. Перш за все споживачі пов'язані з регіональними рекреаційно-туристичними підприємствами. Роль і місце підсистеми управлінських дій аналогічні до тих, що характерні для відповідної підсистеми у сфері формування конкурентоспроможного рекреаційно-туристичного продукту, але безпосередня мета цієї підсистеми при реалізації регіонального рекреаційно-туристичного продукту полягає в отриманні якомога більших доходів від представлення рекреаційно-туристичного продукту в рамках відношення «ціна – якість».

Рисунок 1 – Система формування конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту [6]

Таким чином, виходячи з визначеної вище мети функціонування системи «рекреаційно-туристичний регіон», підсистеми є необхідними умовами її досягнення. Після визначення й постановки цілей при розробленні програми розвитку рекреації та туризму в регіоні необхідно визначити шляхи та інструменти впровадження. При цьому в зазначеній програмі доцільно виділяти такі основні формуювальні блоки: сучасний стан рекреації та туризму в регіоні; завдання розвитку рекреації та туризму в регіоні; напрями формування і реалізації конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту; механізми формування і реалізації конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту [7].

Перш за все необхідно отримати картину загального стану конкурентоспроможності регіонів. У нашому дослідженні ми наводимо дані про стан конкурентоспроможності регіонів України, які переконують у необхідності розроблення цільових програм регіонального розвитку та конкурентоспроможного туристичного продукту (див. табл.1).

Незважаючи на позитивні тенденції в розвитку економіки, згідно зі щорічним рейтингом регіонів України, проведеним Фондом «Ефективного управління» та Всесвітнім економічним форумом, наприклад, Одеська область у 2009-2010 роках опустилася з 3-го на 12-те місце (табл.1). За основний показник даного рейтингу обрано індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК), що ввібрав 12 складових економічного та соціального розвитку.

Застосування методології ІГК дозволяє порівнювати конкурентоспроможність регіонів України не лише між собою, а й у міжнародному контексті. Відповідно до останнього Одеська область зайняла 95-те місце. У попередньому році Одещина займала 67-му позицію, що відповідає рівню Чорногорії, Казахстану і Греції, випереджаючи Румунію, Болгарію і майже всі країни СНД, за винятком Російської

Федерації.

Таблиця 1 – Індекс глобальної конкурентоспроможності 2009-2010 рр. на регіональному і міжнародному рівнях, (за даними [8])

Регіон, область	Індекс глобальної конкурентоспроможності		Міжнародне порівняння регіонів, країна
	регіональний рівень	міжнародний рівень	
м. Київ	4,21	59	Угорщина
Дніпропетровська	4,12	65	Румунія
Закарпатська	4,09	67	Уругвай
Львівська	4,09	69	Ботсвана
АР Крим	4,06	72	Казахстан
Донецька	4,06	73	Латвія
Харківська	4,04	76	Колумбія, Єгипет
Полтавська	3,98	87	Шрі-Ланка
Черкаська	3,96	88	Гамбія
Хмельницька	3,96	89	Гамбія
Запорізька	3,95	92	Гватемала, Македонія
Одеська	3,94	95	Алжир
Луганська	3,92	96	Тринідад і Тобаго
Херсонська	3,90	100	Лівія, Філіппіни
Волинська	3,88	102	Аргентина, Гондурас
Рівненська	3,87	103	Аргентина, Гондурас
Івано-Франківська	3,86	104	Аргентина, Гондурас
Сумська	3,85	106	Грузія
Житомирська	3,84	107	Грузія
Вінницька	3,77	111	Сенегал, Сербія, Сирія

Таким чином, як цільову мету розвитку системи «рекреаційно-туристичний регіон» визначимо прибутковість, у зв'язку з чим аналіз підсистем, що входять до складу даної системи, елементів і взаємозв'язків між ними, нами проводиться з погляду на обсяг внеску рекреації та туризму в економіку регіону і виявлення чинників, що стримують реалізацію встановленої мети або сприяють цьому.

Далі формулюється комплекс завдань розвитку рекреації та туризму в руслі виходу на певний рівень розвитку. Наприклад, задається певне зростання рівня прибутковості до деякого конкретного терміну. Відповідно до сформульованих завдань розвитку регіональної рекреаційно-туристичної сфери визначаються стратегічні напрями формування і реалізації регіонального рекреаційно-туристичного продукту [9]. Також необхідно розглянути механізми, що забезпечують виконання завдань в намічених напрямках. У рамках кожного з запропонованих розділів майбутньої програми розробляється система відокремлених цілей, які не суперечать стратегічній загальній цільовій установці (рис.2).

Орієнтація на формування і реалізацію конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту передбачає вирішення кожного поставленого завдання в руслі виділених у ній напрямів і за допомогою намічених механізмів.

Взагалі при формуванні проекту цільової програми розвитку рекреаційно-туристичного регіону, на нашу думку, повинні охоплюватися такі напрями, як:

- рекреаційно-туристичне природокористування, охорона й відновлення рекреаційно-туристичних ресурсів;

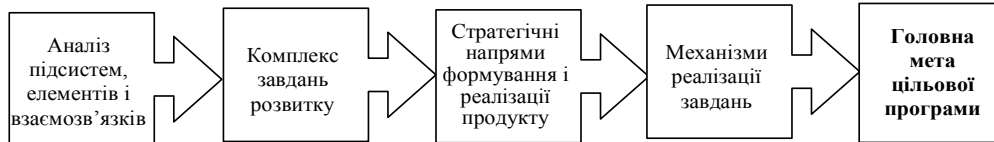

Рисунок 2 – Етапи формування цільової програми розвитку рекреаційно-туристичного регіону

- господарське освоєння територій, зміна пропорцій у розміщенні продуктивних сил, кластеризація немасових форм туризму, формування рекреаційно-туристичної системи на основі сучасної інфраструктури;

- фінансування запроектованих заходів;
- удосконалення системи правового забезпечення й управління.

При цьому як напрями та завдання формування і реалізації конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту в рамках цільової програми розвитку рекреаційно-туристичних регіону нами виділяються такі:

1) у рамках напрямку *«забезпечення умов для розвитку рекреації та туризму органами місцевого самоврядування»* виокремлюють таке завдання, як: створення координаційної ради при місцевій адміністрації для виконання конституційних, координаційних функцій, а також для проведення ділових операцій і здійснення процедур ухвалення рішень у сфері рекреаційно-туристичної діяльності на території муніципального утворення;

2) у рамках напрямку *«регіональне управління рекреаційно-туристичною сферою»*: створення нових інститутів управління рекреацією та туризмом і реструктуризація існуючих відповідно до поставлених цілей і завдань розвитку рекреації та туризму в регіоні;

3) у рамках напрямку *«сучасна маркетингова стратегія просування рекреаційно-туристичного продукту на внутрішньому і міжнародному ринках»*: розроблення календаря подій, що відбуваються на території регіону; розширення збутової мережі; сумісне просування регіонального рекреаційно-туристичного продукту та розвиток міжнародного співробітництва; формування іміджу рекреаційно-туристичного регіону;

4) у рамках напрямку *«формування нормативно-правової бази розвитку рекреації та туризму»*: визначення нормативно-правових документів, які необхідно прийняти на регіональному рівні та вироблення рекомендацій щодо ухвалення загальнодержавних документів або зміни їх положень для цілей підвищення ефективності функціонування рекреаційно-туристичного регіону;

5) у рамках напрямку *«фінансове забезпечення розвитку рекреації та туризму»*: пошук джерел фінансування розвитку рекреаційно-туристичної сфери та складання переліку можливих одержувачів ресурсів і структур, що ухвалення рішення про надання фінансових коштів;

6) у рамках напрямку *«кадрове забезпечення розвитку рекреації та туризму»*: забезпечення взаємодії між рекреаційно-туристичними підприємствами і навчальними закладами для підвищення якості освіти і повнішого обліку вимог ринку при підготовці фахівців та підприємців, організація філій навчальних закладів, курсів для мешканців рекреаційно-туристичних районів з метою забезпечення зайнятості на місцях; розроблення системи взаємодії зі службами зайнятості різного рівня;

7) у рамках напрямку *«облік екологічних, політичних і інших ризиків»*: розроблення заходів щодо зниження природних ризиків у рекреаційно-туристичній діяльності, їх компенсації; формування спеціальної програми управління природними ризиками в рекреаційно-туристичних регіонах; розроблення заходів щодо оперативного управління кризовими ситуаціями;

8) у рамках напрямку *«формування умов для розвитку рекреації та туризму у межах особливо охоронюваних природних територій»*: ініціювання проектів щодо створення особливо охоронюваних природних територій регіонального і місцевого значення; сприяння забезпеченню інвестиційної привабливості інфраструктури на території особливо охоронюваних природних територій; розроблення норм рекреаційно-туристичних навантажень на різні види особливо охоронюваних природних територій; формування основ організації природних парків у зоні установ курортно-санаторного профілю з метою збереження рекреаційно-туристичного ресурсу.

Узагальнену схему розроблення та реалізації цільової програми розвитку рекреаційно-туристичного регіону нами показано на рис.3. З огляду на все вищевикладене, можна зробити висновок про те, що застосування програмно-цільового методу управління розвитком рекреаційно-туристичних регіонів, тобто розроблення й реалізація цільової програми розвитку конкретного рекреаційно-туристичного регіону дозволить поряд з досягненням основної поставленої мети вирішувати такі актуальні для рекреаційно-туристичної сфери завдання, як:

- підготовка законодавчих і нормативних актів системи управління, які б забезпечували ефективний розвиток регіональної рекреаційно-туристичної системи;
- реорганізація матеріально-технічної бази й рекреаційно-туристичної інфраструктури;
- освоєння нових рекреаційно-туристичних ресурсів, їхня охорона, ефективне використання й відновлення;
- упровадження нових форм рекреаційного обслуговування;
- створення необхідних умов для підготовки й перепідготовки висококваліфікованого персоналу;
- визначення напрямів інформаційно-рекламної діяльності, маркетингу, методичного забезпечення.

Таким чином, при розробленні цільової програми розвитку рекреаційно-туристичного регіону необхідне застосування механізмів, які забезпечили б цілеспрямований розвиток рекреаційно-туристичної системи регіону в його загальногосподарському комплексі та методів вимірювання його ефективності.

Ефективність реалізації програми розвитку регіону передбачає оцінку ефективності згідно з трьома підпрограми: соціальною, економічною та екологічною. Ефективність варіантів програми можна оцінити двома шляхами: побудувавши систему економіко-математичних моделей і розрахувавши варіанти на електронних обчислювальних машинах, що програмуються, за допомогою системи експертних оцінок. Найдоцільніше ці два способи поєднувати. Існують різні підходи до розрахунку ефективності реалізації програмних заходів [10, 11]. Соціальний ефект реалізації варіанта програми можна оцінити кількісно зіставленням соціальних умов до і після його реалізації. Соціальні наслідки деяких заходів можна оцінити тільки якісно. Для зіставлення соціальних результатів варіантів програми використовують показник суспільної соціальної ефективності витрат на її реалізацію, визначений числовим рядом (1):

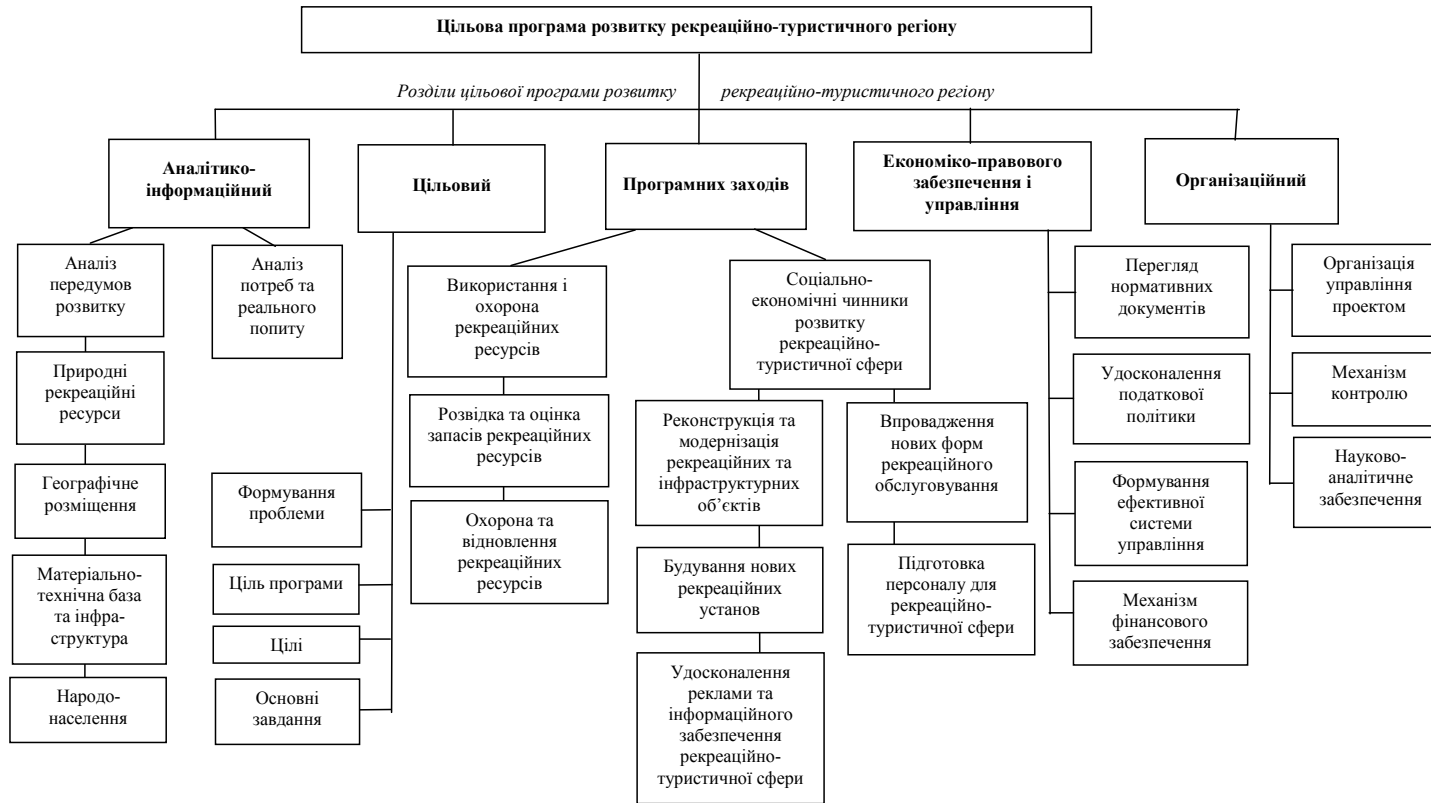

Рисунок 3 – Схема розроблення цільової програми розвитку рекреаційно-туристичного регіону

$$E_c = \frac{C_i}{S}, i = 1, 2, 3, \dots, n, \quad (1)$$

де E_c – соціальна ефективність затрат; C_i – соціальні результати (ефект) i -го виду в натуральному вираженні; S – затрати на виконання варіанта програми.

Для оцінки економічного ефекту реалізації підпрограми можна використовувати методи бальної оцінки з ваговими коефіцієнтами за формулою

$$E_e = m \sum a_i x_i, \quad (2)$$

де E_e – значення узагальненого показника економічної ефективності; a_i – ваговий коефіцієнт i -го часткового показника; x_i – бальна оцінка i -го часткового показника; m – кількість галузей національної економіки, які використовують результати розроблення варіанта програми.

Зараз існують різні підходи до оцінки ефективності заходів, що стосуються реалізації регіональної політики [11,12]. Узагальнивши існуючі підходи, можна запропонувати таку методику визначення економічної ефективності витрат на заходи щодо переходу до інноваційного розвитку туристичного регіону, в якій враховані особливості залежності одержуваного результату від реалізації заходів, їх видів і методів розрахунку. Для оцінки ефективності пропонується використовувати критерії абсолютної і порівняльної ефективності. Абсолютна ефективність капітальних вкладень у заходи щодо переходу до інноваційного розвитку сфери рекреації та туризму регіону визначається за формулою

$$E_p = \left[\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m (E_{ij} - C) \right] / K, \quad (3)$$

де E_p – показник загальної ефективності капітальних вкладень у заходи щодо переходу до інноваційного розвитку сфери туризму та рекреації регіону; E_{ij} – результат (ефект) заходів i -го виду від запобігання втрат на j -му об'єкті; C – річні експлуатаційні витрати на обслуговування основних фондів, що викликали ефект; K – капітальні вкладення в заходи.

Для порівняння варіантів заходів, які здійснюються в різні періоди, пропонується скористатися методом дисконтування, на базі якого можна розрахувати критерій порівняльної економічної ефективності заходів:

$$\sum_{t=1}^T (K_n + K_{д_t} + C_t) \cdot (1 + E_{НП})^{-t} \rightarrow \min, \quad (4)$$

де K_n – первинні капітальні вкладення в заходи; $K_{д_t}$ – додаткові капіталовкладення, необхідні для нормальної роботи об'єктів інвестування у t -й рік експлуатації; C_t – поточні витрати t -го року на експлуатацію і утримання основних фондів; $E_{НП}$ – нормативний коефіцієнт приведення, значення якого береться відповідно до галузевих методик у визначенні економічної ефективності витрат на капітальні вкладення

(використовується як коефіцієнт дисконтування). Для інвестицій в інновації сфери рекреації та туризму пропонується встановити $E_{\text{нп}}=0,15$.

Цей підхід дозволяє вирішити питання розрахунку величини ефекту від здійснення заходів щодо переходу до інноваційного розвитку туристичного регіону, однак не враховує процес знецінення грошей з плином часу (дисконтування). У багатьох виданнях для розв'язання аналогічних задач використовують критерій чистого дисконтованого доходу (ЧДД), який ще називають чистою дисконтовою вартістю (ЧДВ) або чистим сучасним доходом (ЧСД) [6, 12]. Його величина при інвестуванні в заходи щодо переходу до інноваційного розвитку туристичного регіону визначається за формулою

$$\text{ЧДД} = \sum_{t=t_0}^T (P_t - K_t - C_t) \cdot (1+r)^{t_0-t} \rightarrow \max, \quad (5)$$

де P_t – економічний результат, що одержується в t -ому році; K_t – інвестиції в заходи щодо переходу до інноваційного розвитку в t -му році; C_t – експлуатаційні витрати на утримання об'єкта інвестування в t -му році без відрахувань на реновацію; T – рік завершення експлуатації об'єкта інвестування; t_0 – рік початку будівництва або створення об'єкта інвестування; r – коефіцієнт дисконтування (як коефіцієнт дисконтування можна використовувати відсоток банківської ставки, що узгоджується з методами, запропонованими UNIDO – організацією об'єднаних націй з промислового розвитку).

Усі ці підходи можна застосовувати як для державних, так і недержавних проектів переходу до інноваційного розвитку сфери туризму та рекреації регіону. При цьому під час розроблення програми розвитку регіону на основі врахування специфіки природних умов місцевості, історичних і національних тенденцій, рівня соціально-економічного розвитку території і ступеня змінності її природного середовища необхідно намагатися досягти узгодження цілей соціально-економічного розвитку із завданнями ефективно охорони навколишнього середовища, оптимального поєднання галузевих і територіальних інтересів, реалізації міжгалузевого підходу до раціонального використання і відтворення природних ресурсів, комплексного вирішення територіальних соціально-економічних і екологічних проблем і т.д.

Висновки. З огляду на проблеми, які мають бути вирішені в Україні, програмно-цільові методи соціально-економічного розвитку туристичних регіонів доцільно використовувати як ефективний інструмент запобігання можливостям виникнення кризових ситуацій в економічній та фінансово-бюджетній системах, підвищення конкурентоспроможності, подолання ознак втрати стійкості. Таким чином, у сучасних умовах особливо важливим завданням є впровадження програмно-цільового методу управління розвитком туризму та рекреації в умовах обмежених фінансових ресурсів, оскільки акцент переноситься з потреби в коштах на утримання державних курортно-рекреаційних регіональних установ на пошук інструментарію та механізму програмування конкурентоспроможності регіону та його сталого розвитку.

1. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері [монографія]/ В.М. Геєць, В.П. Александрова, О.І. Амоша та ін. / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Наукова думка; Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2008. – 383с.
2. Буркинський Б.В. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015рр.)

С.К. Харічков, І.М. Дишловий, С.Г. Нездоймінов. Регіональна парадигма цільової програми розвитку рекреації та туризму

«Шляхом європейської інтеграції» / Б.В. Буркинський, В.М. Василенко // Національний інститут стратегічних досліджень; Інститут економічного прогнозування НАН України. – К., 2004. – С. 12-27.

3. Зверяков М. Основні тенденції, проблеми та перспективи економічного розвитку Одеської області / М. Зверяков. – Економіст. – 2010. – №10. – С.38-39.

4. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : монографія / М. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288с.

5. Редькін О. Проблемні питання застосування програмно-цільового методу при виконанні бюджетних програм / О.Редькін, С.Михайленко. – Економіст. – 2010. – №10 – С.30-33.

6. Дишловий І.М. Сучасні організаційні рішення регіонального розвитку рекреації та туризму: кластеризація та комплексні програми: монографія/ І.М. Дишловий. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2010. – 213с.

7. Харічков С.К. Стратегічні орієнтири розвитку рекреаційно-туристичної сфери в Українському Причорномор'ї / С.К. Харічков, О.А. Воробйова, І.М. Дишловий // Регіональна економіка. – 2009. – №1. – С. 23-30.

8. Звіт про конкурентоспроможність України – 2010. Фонд «Ефективне управління» у співробітництві зі Світовим економічним форумом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/Final_Ukr_2010.pdf.

9. Нездоймінов С.Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / Нездоймінов С.Г. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304с.

10. Економічне оновлення регіону: аналіз ситуацій та рішення / Керівники авт. колективу: академік НАН України, д.е.н., проф. Б.В. Буркинський, д.е.н., проф. С.К. Харічков. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2008. – 529 с.

11. Трансформація промислового комплексу регіона: проблеми управління розвитком : монографія / под. общ. ред. В.И.Дубницкого, И.П.Булеева. – Донецк: ДЭГИ, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 548 с.

12. Черчик Л.М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія. – Луцьк: ЛДТУ, 2006. – 356 с.

С.К. Харічков, І.Н. Дишловий, С.Г. Нездоймінов

Региональная парадигма целевой программы развития рекреации и туризма

В статье рассматриваются проблемы применения программно-целевого метода для постепенного развития туристско-рекреационного региона. В результате обоснования методов разработки целевой программы развития сферы рекреации и туризма предложены пути решения проблемных вопросов социально-экономического управления туристско-рекреационного комплекса региона.

Ключевые слова: программно-целевой метод, управления развитием, сфера рекреации и туризма региона.

S.K. Kharichkov, I.M. Dishlovoy, S.G. Nezdoyminov

Regional paradigm of having a special purpose program of development of recreation and tourism

In the article the problems of application are examined programmatic having a special purpose to the method in relation to gradual development of the tourism region. As a result of ground of methods of development of the having a special purpose program of development of sphere of recreation and tourism the ways of decision of problem questions of socio-economic management are offered tourism and recreation to the complex of region.

Keywords: soft-target method, management development, recreation and tourism industries in the region

Отримано 21.04.2011 р.